

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ГРИНЕВИЧ Інна Миколаївна

УДК 398.801.82:821.161.2

**ФОЛЬКЛОРИЗМ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ОСИПА МАКОВЕЯ
В ЕТНОЕСТЕТИЧНОМУ ВИМІРІ**

10.01.07 – фольклористика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Гарасим Ярослав Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри української фольклористики
імені академіка Філарета Колесси,
проректор з науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Івановська Олена Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
завідувач кафедри фольклористики;

кандидат філологічних наук,
Козловський Віталій Іванович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
старший викладач кафедри іноземних мов
та культури фахового мовлення.

Захист відбудеться «21» грудня 2017 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 із філологічних наук у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська,1).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «20» листопада 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13

Р. О. Крохмальний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. На сучасному етапі розвитку фольклористики проблема виявлення та з'ясування особливостей естетизації етнічно знакових одиниць літературного тексту в українській фольклористиці не знайшла свого широкого висвітлення та теоретичного наповнення. Аналіз етноестетичних критеріїв можна простежити лише в деяких наукових розвідках кінця XIX – початку XX століття. Тому дослідження тексту в етнокультурній площині, відображення у творі певного національного світобачення, розкриття мовної картини народу через світогляд окремого автора має стати пріоритетним на сучасному етапі розвитку науки про усну народну творчість. Естетизація етнічних символів, архетипів, міфологем тощо за допомогою авторського слова набуває неповторних відтінків та яскравих емоційних ефектів. Це і є основним проявом етноестетики в літературному творі. Актуалізація етноестетичних критеріїв у художній тканині тексту підносить твір до рівня національно-культурного, використовуючи компоненти фольклорної системи як етнічного універсуму.

Актуальність дослідження полягає в тому, що виражальні можливості української етноестетики – явище складне і батоградне, малодосліджене, зокрема й щодо вивчення фольклоризму у творчості Осипа Маковея. Виявлення особливостей та основних тенденцій етноестетичної системи літературних творів належить до головних завдань сучасної фольклористики. Водночас важливим залишається визначення етнофункціональних та естетичних параметрів літературних творів реалістичного дискурсу паралельно з дослідженням актуалізації етноестетичних критеріїв у складі певних мікросистем, образних полів, що відображають як світогляд художника слова, так і системні характеристики знаків з естетичною семантикою в етнічному просторі української культури кінця XIX – початку XX століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Проблематика дисертації відповідає науковим програмам і навчальним планам кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема темі «Український фольклор та фольклористика в науково-освітній парадигмі народознавства» (державний реєстраційний номер – 0113U0000877; науковий керівник – доктор філологічних наук, професор В. М. Івашків).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 9/2 від 27 лютого 2013 року).

Метою роботи є комплексне дослідження естетично трансформованих фольклорних елементів, які відображають особливості художньої картини світу автора, й визначення основних етноестетичних аспектів, які виступають у ролі актуалізаторів фольклорних значень мовних одиниць.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розкриття механізму функціонування етноестетичних елементів у тканині літературного тексту;
- дослідження специфіки організації виражальних засобів, які виконують

естетичну функцію, що зумовлює віднесеність тексту до певних різновидів фольклорних жанрів;

- виокремлення в літературному тексті фольклорної символіки, яка реалізується в межах художніх мікросистем;

- аналіз етноестетичних моделей і способів утворення мовних елементів, характерних для фольклорного твору;

- дослідження проблеми використання фольклорних елементів у творчості конкретного автора як естетично значущого ресурсу поетичної та прозової мови;

- осмислення втілення в просторових, часових, морально-етичних поняттях своєрідності національно-мовної картини світу;

- аналіз традиційних та новаторських тенденцій, мотивів літературної творчості автора;

- характеристика міфопоетичних трансформацій фольклорних образів у літературному тексті.

Літературний текст автора слугує **об'єктом**, який дає можливість простежити формування етноестетичних особливостей реалістичного напрямку.

Предметом дослідження є національна самотність творчості О. Маковця та фольклорні засоби її вираження.

Методи дослідження обрано відповідно до специфіки теми, яка передбачає певний методологічний плюралізм. Для вирішення поставлених завдань у дисертації використано порівняльний, контекстуально-інтерпретаційний, історико-культурологічний, генетичний, семантичний та структурно-типологічний підходи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській фольклористиці на широкому фактичному матеріалі здійснюється комплексний аналіз функціонування етноестетичних засобів у творчості Осипа Маковця як малодослідженого художника слова.

Вивченню життя та творчості О. Маковця приділяли значну увагу фольклористи, мовознавці, літературознавці, перекладознавці, історики. Зокрема, такі як О. Гонюк, М. Гнатюк, М. Гнеп, Д. Григораш, Я. Гординський, П. Довгалюк, Р. Жеплинський, О. Жуліцька, О. Засенко, С. Карачко, В. Качкан, О. Кавуненко, Р. Кирчів, Л. Ковалець, Ю. Кліш, О. Крицевий, Й. Кріль, Д. Лукіянович, Л. Луців, О. Масенко, І. Макаровський, О. Макарушко, Б. Мельничук, Ю. Мельничук, Л. Нигрицький, М. Пеленський, Ф. Погребенник, О. Попович, Н. Поліщук, В. Проскурняк, І. Приходько, М. Рудницький, В. Сімович, Д. Харамбура, В. Янівський та інші, які розглядали його творчість в історико-літературному, суспільно-політичному, перекладознавчому, літературознавчому аспектах. Проте й досі нема комплексного дослідження творчої спадщини митця в етноестетичному аспекті, тому головною метою роботи було висвітлити та проаналізувати творчість автора крізь призму основних етноестетичних критеріїв.

Матеріалом дослідження є літературні твори О. Маковця, видані в прижиттєвих збірках та після смерті письменника: збірка «Поезії» (1895), збірка «Подорож до Києва» (1897), збірка «Наші знакомі» (1901), збірка «Оповідання» (1904), оповідання «Пустельник з Путни і інші оповідання» (1909), збірка «Кроваве поле» (1921), збірка «Примруженим оком» (1923), збірка «Сатира» (1951), збірка «Вибрані твори» (1954),

збірка «Поезії» (1967), збірка «Народні пісні в записах Осипа Маковея» (1981), збірка «Твори» (1983), повість «Ярошенко» (1985), збірка «Подорож до Києва» (1998), збірка «Вибране» (2008), збірка «Козацькому роду нема переводу! Згадаймо, братія моя» (2012). Документи відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України м. Києва. Матеріали з тогочасних газет («Буковина», «Діло», «Руслан», «Свобода»), журналів («Промінь», «Літературно-науковий вісник») (1895–1928 рр.).

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні методологічної бази дослідження етностетики літературного тексту, зокрема в комплексному підході до природи виникнення, реалізації та розкриття етностетичного потенціалу символів, фольклорних засобів та з'ясування їхньої ролі у створенні картини світу автора. Аналіз можливостей функціонування етностетичних елементів у художньому дискурсі, визначення їх народнопоетичних характеристик сприяє з'ясуванню закономірностей виникнення фольклорних елементів.

Проведене дослідження розкриває новий напрям у вивченні функціонування фольклорних одиниць, які є естетично значущими елементами літературного тексту як твору мистецтва, а також сприяє поглибленню теоретичних основ фольклористики.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані як матеріал під час розробки нормативних та спеціальних курсів із вивчення питань теорії фольклору, фольклорних і літературних жанрів, феномену фольклоризму та історії фольклорно-літературних взаємин, спецсеминарів із проблем естетики у ВНЗ та для написання підручників, методичних рекомендацій, посібників і словників символів.

Особистий внесок здобувача. Наукові спостереження та висновки роботи зроблені автором самостійно, усі публікації надруковані без співавторів.

Апробація роботи. Дисертація є самостійним дослідженням, наукову концепцію якого апробовано у формі доповідей та статей на таких наукових і науково-практичних конференціях:

- Міжнародна наукова конференція «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2014 року);
- Науково-практична конференція «Восьмі всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській» (Київ, 2015 року);
- II Міжнародна науково-практична конференція «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві» (Львів, 2015 року);
- II Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку» (Київ, 2016 року).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано вісім статей у фахових виданнях, зокрема 2 статті занесено до міжнародних наукометричних баз РИНЦ, Scholar Google, одна стаття – в іноземному виданні.

Структура роботи відповідає сформульованій меті й завданням. Складається зі вступу, основної частини, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. До основної частини належать три розділи з висновками до кожного з них.

Загальний обсяг роботи становить 243 сторінки, з них – 169 сторінок основного тексту, список використаних джерел містить 355 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну. Визначено теоретичне значення та можливість практичного застосування отриманих висновків. Подано апробацію результатів та структуру дослідження.

У *першому розділі* дисертації – «**Теоретичні аспекти етностетики у фольклористиці**» – проаналізовано основні етапи розвитку естетичних концепцій, походження терміну «етностетика», досліджено джерельну базу проблеми фольклорно-літературних взаємин.

Підрозділ 1.1. – «*Генеza основних етностетичних критеріїв*» присвячений теоретичному обґрунтуванню наукових принципів та положень етностетики.

Термін «естетика» запровадив німецький вчений Александр Готліб Баумгартен (1714–1762) у своїй двотомній праці «*Aesthetica*». За визначенням А. Баумгартена, естетика – це складний феномен духовності, у якому поєднуються гармонійність краси, мислення, досконалість явищ і речей, які є власне предметом мислення (А. Баумгартен). Найчіткіше розуміння початкового стану естетичних уявлень у своєрідному сенсорно-міметичному аспекті вперше продемонстрував Г. Гегель, який стверджував, що «первісною формою мистецтва є підсвідома символіка, притаманна первісним формам фольклору, найдавніших шарів міфології народів Сходу. Це ще не мистецтво у повному розумінні цього слова, воно лише прагне до художнього ідеалу. Для нього характерна своя естетика, це естетика грубого, дикого, потворного, чисто тваринного чи фантастичного гротескного» (Г. Гегель).

Сам термін «етностетика» введений у науковий обіг не так давно. У минулому столітті Т. Орлова сформулювала перше визначення категорії «етностетика», довівши, що на всіх рівнях словесної творчості вона завжди присутня. Етностетика як стала система нерозривно пов'язана з повсякденною практикою, звичаями, побутом народу, сезонними та добовими побутовими ритуалами (Т. Орлова).

Новітній підхід вивчення етностетичних категорій представлено в працях Я. Гарасима, який здійснив ґрунтовні дослідження етностетичних критеріїв фольклорної творчості, зокрема народної пісні. Дослідник зазначав, що для формування естетичної моделі фольклорного явища необхідними компонентами «обов'язково мають бути національне підґрунтя та історична достовірність» (Я. Гарасим).

Підрозділ 1.2. – «*Етностетика літературного тексту*» – містить стислий аналіз найґрунтовніших праць, присвячених дослідженню використання фольклорних елементів у літературних текстах.

Важливим джерелом для дослідження шляхів розвитку української літературної мови, зокрема з погляду її етнокультурних витоків, є творчість Осипа Маковея. Культура як система пов'язана і з особистістю, і з етнічною спільнотою, мова ж виступає «системою засобів узагальнення колективного досвіду і своєрідним

символічним ключем до розуміння етнокультури» (Е. Сепір). Наявність фольклорного субстрату в літературному творі визначають як фольклоризм. Про фольклоризм, його дефініції та різновиди тривають суперечки. Вони зумовлені складним характером зв'язку фольклору з літературою, неоднозначним розумінням дослідниками суті самої проблеми фольклоризму.

Етноестетика у фольклорі розкривається за допомогою використання таких критеріїв: простота (доступність), правдивість (історична достовірність), природна (народна) мова (за П. Кулішем). Естетична вартість, на думку вченого, стає однією з обов'язкових вимог до словесної творчості. А для народу естетичним є правдиве, яке закінчується там, де відбувається спотворення історичної правди (П. Куліш). Природна мова – це мова живого спілкування людей, що не створена штучно, а тому не має автора. Природність – це органічна властивість природного, але це стосується не лише мови, а всіх інших аспектів художнього тексту: мотивів, образів, подій тощо.

У підрозділі 1.3. – «Фольклоризм у структурі категоріальних понять етноестетики» – розглянуто проблеми фольклорно-літературних взаємин. Осмислено наукову парадигму потрактування явища фольклоризму, проведено зіставний аналіз категоріального апарату фольклору та літератури, досліджено механізми трансформації фольклорних елементів у художньому тексті.

Під фольклоризмом розуміємо всі варіанти впливу фольклору на літературний текст. Вживаємо цей термін у найширшому значенні. Це може бути як свідоме використання народної поетики, стилістики, символіки, фольклорних мотивів, сюжетів у літературних творах, так і неусвідомлене автором наповнення тексту фольклорними елементами; як пряме цитування фольклорних творів, так і їх переосмислення; фольклорні ремінісценції, асоціації тощо. Літературний фольклоризм – це цікавий пласт матеріалу, який дозволяє простежити трансформацію фольклору на сучасному етапі. В індивідуальних літературних творах фольклоризм як явище системне, пов'язане з переосмисленням народного світогляду, міфології, синтезується в єдине ціле.

Поетична краса твору постає не лише естетичним явищем, вона є обов'язковою умовою існування цього виду мистецтва в часі, а згодом і переходу його до царини національної культури та традицій, які вже мають історичне значення. Після тривалої художньої обробки витвір фольклору може заслуговувати на найвищу художню вартість.

Другий розділ – «Етноестетика художньої творчості Осипа Маковея» – присвячено аналізу художньої творчості автора крізь призму етноестетичних критеріїв.

У підрозділі 2.1. – «Осип Маковей про національну специфіку української етнокультури» – приділено увагу дослідженню національних особливостей творчості О. Маковея, проаналізовано вагомий внесок автора у висвітлення української ідеології.

Національна специфіка творчості Осипа Маковея пов'язана з ментальними особливостями українського етносу. Основою національно-патріотичних поглядів письменника стала любов до рідної землі та народу в різні періоди життя та творчості. Саме національна ідея була стрижнем його діяльності. Ще з молодих років зародилася

любов до фольклору. Матеріали своїх етнографічних розвідок він пильно збирав та записував, чим зробив значний внесок у розвиток етнографічної науки, у справу збереження та популяризації етнографічних матеріалів. Великий пласт склали різножанрові народні пісні, частину з яких опубліковано. Решта етнографічних матеріалів збереглася в рукописах у різних архівних установах України.

Осип Маковей своєю творчістю обстоював національну незалежність повноцінної самодостатньої європейської нації. У цьому контексті його творчість продовжила й збагатила найкращі традиції українського художнього слова XIX століття. В. Янівський наголошував, що «Буковина» (1895–1897) «під редакцією Маковея була одним із найважливіших і найцікавіших наших часописів. Його дискусія про міжпартійні справи на шпальтах «Буковини» причинилась до сильного оживлення культурного руху в Буковині» (В. Янівський).

Мовотворчість Осипа Маковея сповнена глибоких душевних переживань. Вона є важливим джерелом для дослідження шляхів розвитку української літературної мови, зокрема з погляду її етнокультурних витоків.

О. Маковей протягом усього життя надавав великого значення культивуванню в українців патріотичних почуттів, що відігравали, на його думку, консолідаційну роль в українському суспільстві. Як заповіт звучать слова з твору «Рідна земля», як заклик брататися і об'єднуватися в одну українську родину: *«Вони, сину, українці, / Вони твої браття, / о, пізнай їх, бо потреба / Своїх братів знати... / Знаєш мову, що в колисці / Мати тебе вчила? / Полюби же її щиро, / Бо рідна і мила. / Полюби же свою землю, / Пізнай її, сину, / Помагай їй / У лиху годину!»* (О. Маковей).

Саме з роздумів над своєю національною ідентичністю, своїм минулим, сучасним і майбутнім ферментувалася, як правило, національна ідея. На сторінках «Буковини» Осип Маковей подав свої міркування про націю, її потреби, відносини, ідеали. Він писав, що «... всяка група людей, яка складає один тип, становить націю ... виробляє се самою природою, а не державою» (О. Маковей).

Як наслідок – дослідження та збирання фольклорних матеріалів протягом 1885–1886 років, Маковей зібрав фольклорно-етнографічну розвідку «Звичаї, обряди і повір'я святочні в місті Яворові». Розвідка невелика, має 38 аркушів, але цінна. Досить цікавий її зміст: I. Великдень. II. Свята летни 1) Зелені свята, 2) Боже літо, 3) Івана Купайла, 4) Петра и Павла. III. Осінні свята. 1) Спаса. 2) Андрія. IV. Зимові свята. 1) Різдво, 2) Новий рік, 3) Ярдань (Щедрий вечір).

Згодом письменник пише наукову працю «Порівняння, образи і символи в народних піснях» (1889), де описує п'ять способів порівняння в піснях.

Через деякий час, використавши записи, зроблені під час військової служби (1889–1890), Маковей написав працю пісень вояцьких «Руські вояцькі пісні з Австрії» (16 січня – 9 лютого 1891 року), яка має 73 аркуші та складається із чотирьох розділів.

Національна специфіка творчості Осипа Маковея полягає у використанні фольклорних жанрів: гумореска «Свій до свого», казки «Казка про Невдоволеного Русина», «Чортова скала», «Казка», легенда «Терновий вінок», думи «Гірські думи», веснянки, гаївки, байки, колисанки, та найбільше у творчому доробку автора пісень.

Про любов до пісні свідчить той факт, що багато своїх творів він назвав піснями: «Пісня («За горою червоніє...»)), «І я умію пісню...», «Пісня («Чи я собі не дівчина...»)), «Пісня про аргонафтів», «Гайдамацька пісня», «Пісня про когута», «Пісні коло груби», «Залетіла пісня в пущу», «Се пісня не нова! Всім байдуже у сні...», «Пісня про Кука», «Пісні», «Пісня («Розлука – не розлука...»)), «Пісні з поля» та інші.

Спостереження за відображенням явищ природи в ліричній поезії Осипа Маковея дає підстави зробити висновок про мовний механізм естетизації вірша. У ліричній мові вживане поетом слово трансформується, набуває естетичних якостей і стає конструктивним елементом художнього змісту.

За допомогою етностетичних засобів у межах художніх структур митцеві вдалося передати консолідаційну ідею всіх українців.

У підрозділі 2.1.1. – «Етнокультурні архетипи як основний чинник відображення національного менталітету в поезії» – на матеріалі творчості автора простежено, що етнокультурні архетипи міцно вкорінилися в національній свідомості, здійснюють емоційний вплив на особистість. Художній архетип несе в собі ціннісну інформацію не лише про багатовіковий досвід, але й про окрему сформовану картину світу на основі емоційних відчуттів.

О. Маковей широко використовує у своїй творчості етнокультурні архетипи, які передає зі збереженням їх первинного значення, або ж з нарощенням нових семантичних відтінків, що досягається завдяки оточенню художніх тропів, як традиційних, так й індивідуально-авторських. Архетипи відображені не лише в прямому графічному вигляді, а й у концептуальному, що сприяє більшому нашаруванню значень, або ж їх зміні, що відображає власне авторське бачення цього поняття, його видозміну в плані етностетичного критерію.

В етнокультурних архетипах відображено інформацію, яка передається з покоління в покоління і є колективним досвідом етносу. Крізь усю творчість Осипа Маковея проходять такі українські етнокультурні архетипи: земля (край, поле, нива, Батьківщина): *«Біжить земля назустріч сонцю зрана, / а сонце у хмарках, як в подушках, / проснулось, мов дитиночка рум'яна, / і вже сміється в мамі на руках»* (О. Маковей), вода (озеро, річка, хвиля, струмок, джерело): *«Думки уривчасто снувались, лились, / як хвилі буйні, переливно; / забув, де сидить, і на світ не глядів, / і в серці було єму дивно»* (О. Маковей), вітер (дух, душа, володар): *«Причулося! Се вітер гонить, / а листя хоче утекти – / і сон собачку знову клонить: / нема чого і стеречи»* (О. Маковей), вогонь (духовна енергія, емоції, почуття): *«Здавалось, я вогонь найшов / І давню добру віру»* (О. Маковей) та інші.

У концептах поета акумулюється культурний рівень кожної мовної одиниці, а сам концепт реалізується не тільки в слові, а й у словосполученні, висловлюванні. Розгортається й символічність поезії, ускладнюється за рахунок образних характеристик внутрішнього стану ліричного героя, на основі аналізу лексем-репрезентантів, що наповнені етнокультурним змістом.

В авторських символічно-образних структурах архетипи набувають чуттєвих забарвлень. Висока художня образність творчості в поєднанні з архетипним пластом української культури становить етностетичну значущість поетичного доробку

автора. Активне функціонування етнокультурних архетипів є запорукою самобутності, неповторності та цілісності української культури. Проаналізовані ключові архетипи містять в собі цінну інформацію багатоговікового народного досвіду.

Назва підрозділу 2.2. – «Національна історія у творчості О. Маковей як один з основних етностетичних критеріїв твору». Етностетична вартість творчості Осипа Маковей під час аналізу творів проявилася в повній мірі. Так, автор дотримується історичної достовірності, зокрема в написанні повістей та оповідань. Це підтвердилося в порівнянні подій і фактів, зображених у творах з історичними джерелами та науковими розвідками, зокрема збіг відбувається не лише в подіях і датах, а й в історичних постаттях, які жили в описаних періодах. Автор чітко відобразив національні характери, специфіку менталітету в порівнянні з кількома іншими народами та культурами. Яскраво ввів у тканину тексту тогочасний побут, звичаї, обряди, повір'я, лексичний матеріал, створивши етностетичний колорит навколо своєї творчості.

Однією з важливих особливостей етностетики є історизм фольклорних творів, за допомогою якого можна виокремити ті образи, картини, положення, твердження, які найближче стоять до істини. Повість «Ярошенко» Осип Маковей написав як історико-художній твір (1903 року). У його основі – історичні факти, події так званої Хотинської війни, а саме битви під Хотиним 1621 року.

Автору вдалося дуже добре змалювати атмосферу стосунків між Річчю Посполитою та Запорізькими козаками. Зверхність, продажність, підступність польської шляхти протиставлено мужності, самовідданості козаків, а мета, з якою українці вели війну із загарбниками, ставить їх на вищий щабель суспільного розвитку.

Національний герой Петро Конашевич Сагайдачний, якого прославляють і будуть прославляти завжди на українській землі, в Осипа Маковей зображений так: *«Попереду на воронім коні їхав дід з довгою сивою бородою в клин і з довгими вусами, що спадали, як два тонкі повісма, на бороду. На голові мав високу чорну кучму із синім верхом, а одежа на нім була проста ... Сей дідок з добрими синіми очима, що подобав більше на черця, як на вояка, сидів на коні просто як молодець...»* (О. Маковей).

Словами Сагайдачного Осип Маковей надає характеристику полякам, які зрадили козаків: *«Скільки разів вирятував я ляхів з халепи, а тепер ось тобі за твоє жито ... Бідний наш нарід з такими сусідами. А присягаються, що люблять нас, коли їм треба... а цілуються, обнімаються... Прийде ж до чого – відречуться нас, як сатани, – та й по всім»* (О. Маковей).

О. Маковей зумів відтворити історичну достовірність, етностетичні характери не лише козаків, а й поляків, османів, за що був нагороджений Михайлівською премією 1905 року.

Здійснено цілісний художній аналіз збірки «Пустельник з Путни і інші оповідання» (1909), у якій зафіксовані історичні факти, легенди, повір'я, із цікавими та оригінальними сюжетами про життя суспільства в роки боротьби за свободу. До збірки ввійшли п'ять оповідань: «Свято в Сучаві», «В Чернівцях на перевозі», «Пустельник з Путни», «Манолі», «Як брат сестру продав Туркам». Згадуються у творах пам'ятки історії та архітектури, святі угодники, історичні постаті: Олександр

Добрий, Стефан III, Йосиф II. Наприклад, в оповіданні «Манолі» йдеться про імператора Йосифа II, який скасував 36 монастирів ще в 1785 році, а чотири лишив: «... в Сучаві, в Путні, Сучавиці і Драгомирні» (О. Маковей). Монастирі були великі, замість огорожі мали високі мури з вежами та важкими брамами, і в рови напускали води, коли нападав ворог: «Такий монастир у Путні – правда, що він був найбагатший зі всіх – мав свої ґрунта від семигорської границі аж по Чернівці» (О. Маковей). На той час не було ні шкіл, ні книжок, ніхто не вмів читати. Люди приходили до монастирів, слухали слова Божого й дивувалися на високі стіни та на помальовані образи. Ходило таке «... повіре у ті давні часи, що аби мури тримали ся, то треба замурувати в них живого чоловіка. А що живого чоловіка не так легко було найти, то замурували тїнь чоловіка. Робили се так, що підходили до якогось чоловіка крадьки, міряли троцею его тїнь і сю троцу клали в мур. Сей чоловік, казали, мусїв до сорок днів умерти і ставав духом» (О. Маковей).

Тоді вірили в такі чари. Запросив воєвода Степан найславетнішого з мулярів іспанця Емануїла Гомеца або Манолі, який ставив найкрасивіші церкви, щоб збудував монастир, якого немає на світі: «Мурують-мурують, а мури ростуть усе в гору та в гору. Але не щастить їм Бог, бо що за дня зроблять, то в ночі валить ся, мури не тримаються разом і розлазять ся» (О. Маковей). Воєвода дивується, залякує і мулярів, і іспанця, що живцем їх закопає. Згодом наснився Манолі сон: «Почув я голос з неба, що все буде мур валити ся, поки ми не замуруємо у стїну тої, що завтра рано вранці перша принесе обід братови або чоловікови» (О. Маковей). Вирішили всі так і зробити. Вранці першою йшла дружина Манолі «...красна, як царівна, іде та обід несе і вина напiti ся» (О. Маковей).

Манолі падав на коліна перед Господом, щоб зупинив жінку дощем, бурею, але це не допомогло. Він вчинив так, як велено у віщому сні, і над вечір стояла висока, гарна церква, якої воєвода не бачив ніде у світі. Воєвода Степан забажав, щоб лише його монастир був таким гарним: «...казав зараз забрати всі драбини і руштованя, аби славні майстри не могли злізти, аби там на горі і погибли та у порох розсипали ся, аби красшого монастиря вже нігде не поставили» (О. Маковей). Так і сталося: «Церква у Путні, що єї видобував Степан воєвода, була красша, як та, що є тепер. Теперішня то вже перебудована з давної, Степанової церкви» (О. Маковей).

О. Маковей у своїй творчості дотримується одного з головних етноестетичних критеріїв – історичної достовірності літературних творів. Крім відтворення реальних подій, автор вкраплює й інші народні елементи та національні характери на основі власного світосприйняття, що робить його творчість вартісною для дослідження, вивчення та усвідомлення.

У третьому розділі – «Етноестетичний характер образотворення в літературній спадщині Осипа Маковея» – досліджено етноестетичні особливості художньої спадщини письменника, тобто роль національно-психологічного елемента в ключових етнокультурних одиницях текстів О. Маковея.

Етноестетизація художніх творів Осипа Маковея відбувається шляхом наповнення текстів народними тропами, фразеологізмами, символами, яскравою образністю, індивідуально-авторським баченням картини світу тощо.

Подано аналіз і систематизацію міфологічних образів, символіки.

У підрозділі 3.1. – «Міфологізм фольклорних образів у творах О. Маковей» – значну роль у розкритті глибинного етнокультурного значення відіграють міфи. Під час аналізу творчості виявлено міфологеми з давньогрецької, античної, слов'янської та давньоукраїнської міфології, які трансформовані відповідно до тогочасних українських реалій. Така етноестетизація сприяла високому мистецькому рівневі відтворення дійсності та відображенню національних характерів і вірувань. Наприклад: «А мав він жінку Ксантипу, дуже люту бабу. Замість тішитися таким розумним чоловіком, славним на ціле місто і на цілий край, вона щодня з ним сварилася» (О. Маковей), «Бачите, тату, яка ніч красна; от місяць над лісом...» (О. Маковей), «А в хіднику щось ходить, чути кроки, / мов звір іде, бо ратиці тріщать, / сопє і стогне в тій норі глибокій / і чути, миші десь малі пишуть. / Минає хвиля – й видко статъ погану, / якусь страшну рогату чорну статъ. / Антипо се приходить ку Степану, / бере єго, злітає понад ліс, / летить кудись у сторону незнану...» (О. Маковей), «А там мева біленька зблудила, / скоролетнії крила втомила, / занесла єї буря в безвісти – / годі бідній на воду усісти... Полетіла душа моя світом / з милосердям для всіх з привітом... / Она б'ється, самотня з гадками / та шукає спочинку світами. / Чей она, моя бідна, не згине, / залетить колись в рай, де спочине...» (О. Маковей), «– Ах, знаєте, тут у вас є прекрасна флора і фауна – і я хотів побачити. / Вількова зчудувалася: / – Прекрасна Флора і Фауна – тут, у нас? Я про них не чула. Вони тут мешкають?» (О. Маковей), «Ха-ха! Налякався! Не знаєш, хто я? / На Лисій горі чарівниця, / Маруся Чурай, що, як знаєш, колись / принадила чарами Гриця... От гарно! Та радше ходімо звідсіль! / На Лисій горі вечорниці, / от маю мітлу, то поїдьмо собі, / пізнаєш усі чарівниці» (О. Маковей).

Розгляд ритуально-побутової поведінки у світлі етноестетичного аналізу вказує на можливості зближення міфологічної та художньої картин світу в уявленнях людини, їх взаємопроникнення. Міф виступає як оповідь про певну актуальну подію, яка може бути пов'язана з магічно-анімістичною дією, релігійними обрядами і ритуалами. Відомо, що тісне поєднання у світобаченні українців-землеробів елементів міфологічної й релігійно-християнської картин світу надавало етичним цінностям й нормам виразного етноестетичного забарвлення, дозволяло оцінювати поведінку у сфері трудової моралі, родинної етики, культури спілкування не лише з погляду добра, але й краси.

У підрозділі 3.2. – «Літературна творчість О. Маковей крізь призму етноестетизації фольклорних символів» – йдеться про те, що в літературному доробку Осипа Маковей функціонує комплекс українських символів, що відіграють роль своєрідних семантичних матриць. Автор свідомо чи підсвідомо вводить у текст символи, які, поєднуючись між собою в одну цілість, несуть у собі своєрідний код, без розшифрування якого читач не зможе збагнути внутрішньої єдності твору. Символи в українських традиціях установлювалися протягом багатьох віків. Між символом і тим, що він означає, існує тісний зв'язок, який утворився за допомогою таких факторів, як подібність за формою, кольором, характером, розміром тощо (метафоричне перенесення). Саме фольклоризм надає творчості письменника нові можливості. За рахунок гіперболізації та ідеалізації образів і явищ Маковей домагається епічності і монументальності своєї прози, а система лейтмотивів,

рефренів, наскрізних символів вносить в оповідання ліричність і елегантність.

Творчий доробок Осипа Маковей багатий на національну символіку, у ньому представлені символи на позначення часу: *«Понеділок минув спокійно: битви не було. Турки не зачіпали, а козаки й ляхи не мали потреби виходити в поле»* (О. Маковей); кольорів: *«Ще у мене серце не зів'яло, / ще у мене не остигла груди, / і душа ще рветься, як бувало, / і думки, як зільники ті літні, / запашині, зелені, пишноцвітні, / ще красуються, цвітуть...»* (О. Маковей), *«Вітрець збитошний нишком надлетів, / по вітах білих черешень повіяв, / на тебе дощик з квітів їх навів / і стежечку від зільника домів / платками білими засіяв»* (О. Маковей); тварин: *«Догоряє ватра, мріє дим, / віє холодом з ярів твердим... / Пес піднявся і на життя собаче / Тихо плаче»* (О. Маковей); птахів: *«За горою червоніє, / Жайворон віщує днину, / Час мені хіба вставати, / Гнати вівці в полонину»* (О. Маковей), *«– Коли ж тя ся, мій синочку, маю надіяти? / – Ой як буде зозуленька у різдві кувати»* (О. Маковей); дерев: *«Щебечуть пташки у вишневих квітках, / берези шумлять про спокій-забуття, / лиш діти кричать на старих могилах»* (О. Маковей); рослин: *«Ой по горі терлич сходить, / До дівчини панич ходить; / Ой терличу, терличу, / Люби мене, паничу!»* (О. Маковей) тощо. Усі ці символи найповніше увиразнюють та підкреслюють надбання народної культури в літературному доробку автора.

Образно-тропеїчна система пісень служить засобом творення синтетичних образів-типів, допомагає розкрити найпотаємніші порухи думки та зміни психіки героїв. Слід зауважити найголовніше, що черпав Осип Маковей із народнопоетичного джерела, – це дух фольклору, його світовідчуття і настрої. Народнопоетичні символи як цінності національної культури осмислюються по-новому і, без сумніву, збагачують та урізноманітнюють світ української літератури.

У підрозділі 3.3. – *«Етноестетичні засоби творення комічного у новелістиці та поезії»* – проаналізовані фольклорні засоби і прийоми іронії, гумору і сатири, за допомогою яких О. Маковей насмішкувато висвітлив різні напрями життєдіяльності людей, людські характери, їхні уявлення про себе та про своє місце в суспільстві, світосприйняття тощо.

Національна специфіка комічного тісно пов'язана із загальнокультурними, соціально-груповими, індивідуальними особливостями мовців і виявляється в комізмі ситуацій та мовному комізмі. Серед етноестетичних засобів вираження комічного у творах Осипа Маковей – діалогічні репліки, вставні та вставлені конструкції, прислів'я та приказки, порівняння, художні епітети, гіперболи, алегорії, метафори тощо. Усі ці засоби допомагають виразити суб'єктивно-оцінну авторську модальність.

У підрозділі проаналізовано збірки *«Наші знакомі»* (1901), *«Оповідання»* (1904), *«Примруженим оком»* (1923) та схематично подано найгостріші проблеми людського світосприйняття, які висміює О. Маковей.

Збірка *«Наші знакомі»* (1901) – це приклад висміювання верховенства одного над іншим. Дотепним є оповідання *«Як я видав газету»*. У гумористичному тоні змальовано редакторську діяльність порядного чоловіка в *«Чернівецькому політичному щоденнику»* протягом двох років. Виявилось, що він мав багато політичних противників, що видно із часописів: *«Чи се не новий Орфей? / Ні, се славний Маковей! / Заспіває – чути свист, / в його слові – песій хист»* (О. Маковей) та

з листів, особливо з 13 невдоволених «Образками села». Аби всіх задобрити, редактор вирішив написати іронічну статтю під назвою «Воскресення Великої Мами»: *«З жидами радимо обходитися делікатно. Коли Мошко обідре дурного Івана так зручно, що не може дістатися до криміналу, то Мошка варто за се поцілувати; такий проворний і здатний до життя елемент потрібний усюди»* (О. Маковей); *«... всі ті чесні і високоповажні священники, що за минулий і за сей рік завинили нам звиш 5000 зр. «передплати» – то також патріоти, бо вони з пожертвованням читають усяку газету, хоч за неї не заплатили»* (О. Маковей). Незадовільних відгуків не знайшлося, в часописах писали, що стаття була *«лише наслідкам спеки і моєї бездоганної глупоти»* (О. Маковей). Редактор дійшов висновою, що всім не вгодиш.

У збірці «Оповідання» (1904) сатирично висвітлено проблему матеріальних цінностей над моральними принципами. Наприклад, в оповіданні «Нові часи». В одному містечку за два тижні, на самі зелені свята, має відбутися весілля. Молодий Ланович, якому вже 27 років, одружується: *«Чотири роки зводив дівчину, а тепер бере Милянову! І фотографії посилав із війська, і листи й дарунки якісь – кохався, видко; а прийшлося женитися – багачку бере, а біднішу набік!»* (О. Маковей). Дівчину, до якої залицявся Ланович, звали Домінкою, а ту, з якою одружувався, – Юлькою: *«Домінка – дівчинка як пампушечка, як рожка, а та Юлька – як грубий сніп пшениці»* (О. Маковей). Та для матері не це було головним. Хоч як чоловік її не вмовляв, що Домінка з порядної родини, батько – ремісник, славний господар, мати – добра господиня, ніхто про них нічого злого не чув, та стара Магериха заперечувала: *«– Говори, що хочеш? Нашій родині вони не пара. Чи мають вони у своїй фамілії стільки священників і урядників і професорів, як ми?»* (О. Маковей). Ремісники – не пара урядникам. Ще більшого висміювання зазнають нові часи: *«... перше й весілля не так велося... В четвер були заручини, у вівторок весілля, на другий четвер виводини. Цілий тиждень тяглося. А тепер від полудня до вечора – та й по всім, як із батого тріснув!»* (О. Маковей), та й мода була своя, а тепер завезена із чужини.

Та Ланович відчував свою провину перед Домінкою, а тому жених перед вінчанням утік. Старий Магера знайшов його на цвинтарі та й повів на весілля: *«Пішов Андрій у світлицю, як ягня на заріз»* (О. Маковей). Гостям він пояснив таку затримку жениха тим, що настали нові часи, усе тепер по-новому.

Наступна збірка «Примруженим оком» (1923) з тонкою іронією зображено українську інтелігенцію. В оповіданні, яке має назву «Мандоліна», автор розповів про випадок, коли через незнання любов сина Волоха до музичного інструмента мандоліни інтерпретовано як любов до дівчини Магдаліни: *«...Волохів Степан має дуже красну мандоліну і так в ній залюбився, що не розлучається з нею і навіть як іде спати, то кладе її коло себе. Часом і по місті ходить з нею разом. / – Чи чував хто таке! – застогнав Волох, як ранений. – Адже йому не більше як вісімнадцять років, та й таке вже починає! З Магдалінами водиться! Що з нього буде? / – Пропаде хлопець! – сказав коротко Василь Підпеньок»* (О. Маковей). Батько хлопця поїхав до міста, щоб побачити дівчину Магдаліну, з якою водиться його син, де переконався, що схожу на це ім'я назву має музичний інструмент. І хоч потім все з'ясувалося, усе одно на селі залишився сумнів. Батько другого гімназиста сказав так: *«Хто там все може знати! Але ви не дуже вірте; може, воно так, а може, й ні»* (О. Маковей).

Відображено мовний комізм представників загрубілих селян, які не є освіченими, однак твердо боронять свою гідність.

Комічне є філософсько-естетичною категорією, яка пов'язана із певним протиріччям, що виникає або внаслідок властивостей об'єкта комічного сприймання, або у свідомості суб'єкта, тобто не лише міститься в об'єкті, але й залежить від особливостей світогляду суб'єкта, від соціальних чинників. Комічний ефект може створюватися будь-якими мовними засобами за певних умов їх уживання.

Для створення іронічного ефекту використовуються синтаксичні конструкції та стилістичні засоби, які мають потенційну здатність підсилювати емоційно-експресивне вираження думки. Іронічних відтінків зображуваному надає вживання запозиченої лексики, нетипової та незвичної для слуху читача.

Народнопоетичні порівняння в прозі Осипа Маковей відбивають високі моральні якості та щирі почуття персонажів, в образах яких автор втілює естетичний ідеал народу.

Змальовуючи життя і побут духівництва, письменник віддає свої симпатії справедливості. Наприклад, у творі «Чудо» автор показує духовенство, яке за допомогою нарікань щотижня ганьбило селян, щоб покинули щодень вживати горілку: *«Не знали би ви переднівку, / якби покинули горівку!»* (О. Маковей). Селяни стямилися і вирішили: *«До корими вже ніхто не гляне! / Конець недолі мужиків! / Горівці похорони справим / і хрест велик на ній поставим!»* (О. Маковей). Після праведного діла *«свяченої взяли додому / і спати всі пішли в солому»* (О. Маковей), та духовенство надвечір було вже іншої думки: *«Село заснуло, як дитина, / та чути гомін у селі: / се у попа іде гостина, / гудуть там гості, мов чмелі, / горівку пють, вино і пиво, / щоби село жило щасливо»* (О. Маковей). *«І сталось чудо: саме в хвилі, / коли упився панотець, / горівка заревла в могилі: / «Ще не прийшов мені кінець!» / Перевернулася у гробі / і вивернула хрест на собі...»* (О. Маковей). Автор звертається до Святого Миколи-чудотворця з проханням: *«Спасай же мудрих ти чимскорше / порадиників-провідників»* (О. Маковей). Гумор, іронія і сатира – це основна зброя у викритті несправедливості, засудженні людських вад та негативних явищ, які відбуваються в суспільному житті.

У проаналізованих творах за допомогою фольклорних засобів та прийомів іронії, гумору й сатири автор насмішкувато висвітлює різні сторони життя людей, їхні характери, уявлення про себе та про своє місце в суспільстві, світосприйняття тощо.

Варто звернути увагу на оповідання, нариси, фейлетони Осипа Степановича, які вийшли в періодичних виданнях, але після смерті автора так і не потрапили до жодної збірки. Сюжет оповідання «Зрозуміла мова» (1924) розгортається навколо родини, яка має чотирьох дітей і в якій головує чоловік. Кремезний, як ведмідь, він не раз у нетверезому стані піднімав на жінку руку. Трапилася ситуація, коли жінка не могла дати собі ради, подалася до шпиталю: *«Копнув її в живіт, а вона в «такім стані» – і тепер кров з неї летить, як із заколеної свині»* (О. Маковей). Комізм оповідання в тому, що шпиталю вслід за жінкою наступного дня навідався нетверезий чоловік Горденський: *«...у ворота шпиталю від дороги увійшов кремезний, присадкуватий селянин. Він ішов з розмахом і в руках його було знати силу і здоров'я... У великих чоботях він ступав дійсно як ведмідь»* (О. Маковей). Та чоловік навідався не

провідати жінку: «Там дома діти плачуть, зварити нема кому, а вона вилежеться!» (О. Маковей). Автор подає діалог чоловіка з лікарем: « – Що ж там в мою жінкою? – спитав він Сосновського. – Ви хто такий? – спитав його Сосновський. – Я Городенський. Тут моя жінка у вас, вчора втекла від мене. – А, це ви Городенський! Ну, знаєте, такого опришка мені ще не доводилося бачити. ... – Ет, що мені ваші реперації! Най не бреше! Пустіть мене! – всердився селянин ще більше... – Адже я вам говорю по вашому, не по німецьки – поучав лікар. – Жінка ваша щойно розбудилася по операції і мусить мати спокій. Чому-ж ви цього не розумієте?» (О. Маковей). З мови чоловіка видно, що він забитий селянин, який, крім горілки та господарства, нічого не знав, а коли вкотре лікар пояснив, що жінка після операції, для нього це була зовсім не зрозуміла мова.

Городенський дивився на доктора Сосновського, який проти нього здавався слабим хлопцем, але молодий медик знав прийом із японського «джію-джітсу»: «Городенський не спам'ятався з дива, що за лихо, щоби такий хлопчина провалив його, такого силача, як дитину, пробував виритися і трохи руки не зломив. Поки ще нагадався, що далі робити, як тут почув, що вже руки його вільні, а лікар натомісць ухопив його правою рукою за обшивку, а лівою за ремінь із заду, за той ремінь підняв його трохи вгору і оба почали бігти як до мети. Городенському все здавалося, що ось-ось упаде, простяг руки вперед себе, похилився і перебирав скоренько ногами, мов би сам спішився до воріт. На шпитальнім містку лікар скрутив ним у сторону рова і кинув його лицем у болото» (О. Маковей).

З комізмом автор зображує, як лікар почав учити жінку японським прийомам: «Городенська була учениця понятлива і вчилася тих способів з великою охотою. Вона за кожним разом, коли пізнала щось нове, усміхалася вдоволено, мов бачила очима, як її чоловік-медведиско просить її на вколішках о ласку і милосерддя. Набрала віри в себе» (О. Маковей).

З гумором зображене повернення додому жінки, яка розуміла, що відтепер перемога була на її боці і панування чоловіка скінчилося: «Городенський стояв здивований: – Тебе доктор навчив?! Отсей «ангел»? чорт би його побрав! – Ага, отсей ангел. І я ріжні способи знаю. Не боюся тебе. Городенський раптом подобрів: – Ну, знаєш, жінко, я нині трохи горівчаний, не при силі. Але ти мене колись тих способів навчиш? Як то ти кинула мене тепер об землю, що я й не стямився?» (О. Маковей).

Завершує автор оповідання повчальним гумором. Коли зі шпиталю прийшов рахунок за лікування жінки, чоловік дав гроші і написав листа лікареві: «Посилаю гроші за жінку і кланяюся до того пана доктора, що мене в болото кинув, аби здоров був, що мені жінку виратував і маму дітям і що мене розуму навчив, бо мені тото болото помогло» (О. Маковей). Лист Сосновський сховав як якусь дорогу пам'ятку і сказав для людини головний рецепт: «Бо найважніший лік: зрозуміла мова. Треба говорити з кожним такою мовою, яку він розуміє» (О. Маковей).

Комічності додає використання гротеску, гіпербол, пародій, ситуативної іронії, іронічних порівнянь, деформованих ідіом, засобів контрасту. В автора неодноразово зустрічаємо змалювання парадоксальних ситуацій та змішування різних стилів мови. Особливо гострою є сатира на урядовців і чиновників, адже саме вони, займаючись

різноманітними паперами, врешті перестають звертати увагу на їхній зміст і важливість для громадян.

Глибинно розкриваючи соціально-психологічне становище особистості – селянина й інтелігента, реалістично зображуючи соціально-економічні сторони життя суспільства кінця XIX – початку XX століття, Осип Маковей збагачував свою творчу манеру засобами гумору, іронії і сатири, виявивши себе в цьому справжнім майстром.

У *висновках* підсумовано основні результати дослідження й окреслено перспективи подальших студій з обраної проблематики.

Постать Осипа Маковея була в епіцентрі нової хвилі піднесення національного, культурного і політичного життя Буковини в кінці XIX – на початку XX століття. Вагомість творчого доробку О. Маковея не лише в новаторстві його ідейно-тематичного змісту і поетики, а й у безпосередньому впливі його на розвиток свідомості українського суспільства та літератури Західної України початку XX століття.

Значне місце О. Маковей відводив зображенню різних соціальних прошарків західноукраїнського суспільства другої половини XIX – початку XX ст. У своїй творчості послідовно керувався творчими засадами реалізму. Майстерність О. Маковея проявилася в умінні писати звичною для народу мовою, використовувати легкі для сприйняття версифікаційні прийоми, а також у влучності та дотепності висловлювань. Основні етноестетичні критерії творчої спадщини автора – такі цінності, як доступність, національна історія, природна мова.

Для етноестетизації творчого доробку Осип Маковей залучав фольклорні жанри, зокрема пісню (естетична вартість якої не лише в словесному обрамленні, а й у музичному оформленні); казку (яка сповідує відхилення від реалізму, хоч автор пише не дитячі, а дорослі казки з реальними вадами тогочасної людини); легенду (де переплітаються міфічні персонажі в авторських сюжетах); веснянку і гаївку (оспівування приходу весни); байку (людей в образах тварин); гумореску (доброзичлива гумористична тональність оповіді); думу (роздуми на самоті). Таким чином, автор збагатив етнокультурний фонд української словесності.

О. Маковей – оригінальний майстер комічної оповіді. Він влучно віднаходив ознаки живої індивідуальної мови, яка надавала колориту образів оповідача. За допомогою комічного він естетизує своє слово різними способами, що викликає в читача або теплі почуття, або почуття обурення несправедливістю.

Важливу етноестетичну функцію у творчості Осипа Маковея відіграє самовиявлення персонажів через природну мову, сповнену народнопоетичних приповідок, прислів'їв, приказок, влучних висловів, а деякі є індивідуально-авторськими. Вживаються вони здебільшого, задля того щоб яскравіше відтінити індивідуальність персонажа, окремі риси його характеру, наміри, становище людини. Етноестетичне навантаження мають і діалоги та монологи персонажів творів. Ніби вихоплені із живого селянського середовища, вони вдало передають психологічний стан людей, їхній настрій, щирість почуттів.

Щодо фольклорних засобів, якими оперував О. Маковей у своєму письмі, то можна сказати, що його творчість зіткана з народнопоетичних елементів. Так, він використовує пісенні епітети, прикладки, порівняння, метафори, іноді його стиль

важко відрізнити від народного, що свідчить про духовне злиття з культурною традицією.

Етноестетична концепція відображення тогочасного суспільства в художньому аспекті полягає у введенні комічних елементів у текстову структуру: це сатиричне висміювання окремих представників тогочасної інтелігенції, гумористичне глузування з простого населення та іронічне ставлення до гірких поворотів долі. О. Маковей був грізним противником бюрократичної системи, він, як яскравий сподвижник національної ідеї, відстоював справедливість, творчий талант та вірив у виховання національно свідомого покоління, яке мало подолати корупцію та верховенство беззаконня.

Національна специфіка творчості автора полягає у відтворенні реалістичного життя українського суспільства, оспівуванні України, викритті недоліків структури влади, відображенні ментальних особливостей народу, а головне – популяризації національної ідеї як світлого майбутнього для пригніченої країни.

Фольклоризм творчості Осипа Маковея розкривається через залучення етноестетичних критеріїв, які відображають національну палітру мовної картини світу автора як частини цілого народу з багатою історією та культурою. Майстер слова від глибини душі передав власне світовідчуття через фольклорні засоби у своєму доробку. Авторське сприйняття дійсності відбилося у творчому процесі під час зображення просторово-часового континууму світу, де розгорнулася психологічна, етнокультурна, когнітивна, політична, виховна активність Осипа Маковея, за допомогою висвітлення емоційної енергії та спрямування її в гостре і прекрасне слово.

Аналіз творчості Осипа Маковея з погляду архетипології дав можливість виявити етнокультурні архетипи, які не втратили своєї внутрішньої форми попри багатовікові нашарування значеннєвих відтінків. В авторських символічно-образних структурах архетипи набувають чуттєвих забарвлень. Висока художня образність творчості в поєднанні з архетипним пластом української культури становить значну етноестетичну вартість поетичного доробку автора. Активне функціонування етнокультурних архетипів є запорукою самобутності, неповторності та цілісності української культури.

Додатки, що слугують ілюстративним матеріалом дослідження, містять тексти творчої спадщини Осипа Маковея.

Подано оповідання, нариси, фейлетони Осипа Степановича, які публікувалися в газетах, але після смерті автора так і не увійшли до жодної з його збірок і забулися (1907–1925 рр.).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Савеленко І. М. Образно-тропєїчні засоби у пісенній творчості Осипа Маковея / Інна Савеленко // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2013. – Серія: «Філологічні науки». – № 20 (237). – С.121–127.
2. Савеленко І. М. Концептуальне відображення вогню, води, вітру та землі в поезії Осипа Маковея / Інна Савеленко // Вісник Черкаського університету. –Черкаси, 2014.

– Серія: «Філологічні науки». – № 20 (313). – С.74–79.

3. Савеленко І. М. Міфологічні аспекти фольклорних образів у літературній спадщині Осипа Маковея / Інна Савеленко // Молодий вчений. – 2015. – № 5. – Ч. 3. – С. 14–18

4. Савеленко І. М. Етноестетичні засоби творення іронії у збірці «Примруженим оком» Осипа Маковея / Інна Савеленко // Молодий вчений. – 2015. – № 9. – Ч. 1. – С. 121–125.

5. Савеленко І. М. Етнокультурний характер образотворення у повісті «Залісся» Осипа Маковея / Інна Савеленко // Матеріали науково-практичної конференції «Восьмі всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській». – Київ, 2015. – С. 63–66.

6. Савеленко І. М. Символічний аспект фольклорної свідомості у творчості Осипа Маковея / Інна Савеленко // Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30-31 жовтня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 119–124.

7. Гриневич І. М. Фольклористичні засоби зображення гумору та сатири в ліричних збірках «Semper idem» і «Дружка» Осипа Маковея / Інна Гриневич // Zbiór artykułów naukowych. Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. – Warszawa: Wydawca : Sp. z.o. o. «Diamond trading tour», 2016. – Str. 6–11.

8. Гриневич І. М. Історична достовірність у повісті «Ярошенко» О. Маковея як один з основних етноестетичних критеріїв твору / Інна Гриневич // Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 грудня 2016 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2016. – Ч. 1. – С. 99–107.

АНОТАЦІЯ

Гриневич І.М. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

У дисертації вперше всебічно розкрито художню творчість Осипа Маковея крізь призму етноестетичних критеріїв. На матеріалі творчої спадщини автора та архівних документів здійснено комплексний аналіз творчості Осипа Степановича.

У роботі досліджено генезу етноестетики, окреслено інтерпретацію поняття «фольклоризм» як об'єкта теоретичного дискурсу, проведено зіставний аналіз фольклорної та літературної традиції.

У дослідженні системно проаналізовані фольклорні елементи, вжиті у літературних текстах Осипа Маковея, зокрема символи, архетипи, міфологеми, народні образи, художні засоби, мотиви, лейтмотиви, ремінісценції тощо, які становлять підґрунтя етноестетизації авторського твору.

Ключові слова: О.С. Маковей, фольклоризм, етноестетика, художня творчість, архетип, образ, символ, міфологія, комічне.

АННОТАЦИЯ

Гриневич И.М. Фольклоризм художественного творчества Осипа Маковея в этноэстетическом измерении. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.07 – фольклористика. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

В диссертации впервые всесторонне раскрыто художественное творчество Осипа Маковея сквозь призму этноэстетических критериев. На материале творческого наследия и архивных документов осуществлено комплексный анализ творчества Осипа Степановича.

В работе исследованы генезис этноэстетики, обозначена интерпретация понятия «фольклоризм» как объекта теоретического дискурса, проведено сопоставительный анализ фольклорной и литературной традиций.

В исследовании проведен системный анализ фольклорных элементов, используемых в литературных текстах Осипа Маковея, в частности символов, архетипов, мифологем, народных образов, художественных средств, мотивов, лейтмотивов, реминисценций и прочих, составляющих основу этноэстетизации авторского произведения.

Ключевые слова: О.С. Маковей, фольклоризм, этноэстетика, художественное творчество, архетип, образ, символ, мифология, комическое.

SUMMARY

Grynevych I.M. Folkloristics of artistic creation of Osyp Makovey in the ethnoesthetic dimension. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a candidate degree of philology sciences in specialty 10.01.07 – folklore studies. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2017.

In the thesis for the first time Osip Makovey's artistic creativity is comprehensively disclosed through the prism of ethnoesthetic criteria. Using the creative legacy of the author and archival documents, the author made a comprehensive analysis of the works of Osip Stepanovich.

In this work the genesis of ethno-aesthetics is studied, the interpretation of the concept of "folklorism" as an object of theoretical discourse is elucidated, and a comparative analysis of the folklore and literary tradition is conducted.

The research reveals the mechanism of functioning of ethnoesthetic elements in the fabric of a literary text. The author analyzes historical facts through the lens of ethnoesthetics (historical figures, national characters, Ukrainian, Polish, Turkish mentality, national psychotypes).

There is analyzed a short novel “Yaroshenko” by Osyp Makovey, written as a historical

and artistic work (1903). The basis of the short novel constitutes historical facts, events, the so-called Old War, namely the Battle of Khotyn in 1621.

The research systematized the analysis of folk elements used in the literary texts of Osip Makovey, in particular such as: symbols, archetypes, mythologisms, folk images, artistic means, motifs, leitmotifs, reminiscences, etc., which form the basis for ethnoestetization of the author's work.

The collection "Our Acquaintances" (1901), the collection "The Stories" (1904), the collection "A Squinty Eye" (1923) are analyzed and there schematically presented the most acute problems of human perception, ridiculed by O. Makovey.

The paper outlines the folklore symbols in the literary text, which is implemented within the framework of artistic microsystems. There are conceptually highlighted the archetypes used by the author that create the ethno-aesthetic influence on the system of education. The mechanism of the mythopoetic transformations of poetic images into the literary text is described.

A comprehensive study of the embodiment of spatial, temporal, moral and ethical concepts of originality of the national-language picture of the world was carried out. There is characterized the creation of positive emotions through the use of comic (humor, satire, irony) transmitted by such means: grotesque, hyperbole, parody, situational irony, ironic comparisons, deformed idioms, means of contrast, paradoxical situations, dialogical replicas, inserts and inserted designs, proverbs and sayings, comparison, epithets, allegories, metaphors, etc.

The characteristic features of Osyp Makovey's creativity are being generalized through the prism of ethno-aesthetics.

Key words: O.S. Makovey, folklorism, ethnoesthetics, artistic creativity, archetype, image, symbol, mythology, comic.